

Пасенчук Н. В.

Херсонський державний університет

ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДРАМАТИЧНОГО ТЕКСТУ: ПРОБЛЕМИ ВІДТВОРЕННЯ (НА МАТЕРІАЛІ ПЕРЕКЛАДІВ УКРАЇНСЬКОЮ ТА РОСІЙСЬКОЮ МОВАМИ П'ЄСИ Т. ВАЙЛДЕРА "OURTOWN")

У статті проаналізовано лексичні та стилістичні особливості перекладу драматичного тексту. Увагу зосереджено на особливостях розмовного мовлення, його лексичних та стилістичних аспектах. Автор досліджує лексико-семантичні особливості реплік головних персонажів у плані досягнення адекватності відтворення специфіки мовленнєвої характеристики під час перекладу драматичного твору.

Ключові слова: драма, діалог, переклад, розмовне мовлення, експресивна лексика.

Постановка проблеми. Дослідження перекладу драматичних творів посідає вагомe місце у сучасному перекладознавстві. Питання перекладу драматичного твору зумовлене його жанрово-стилістичними особливостями. Найчастіше автор сучасної драми подає репліки персонажів у формі, наближеній до розмовного мовлення. Так, адекватність відтворення особливостей мовлення персонажів є запорукою адекватного перекладу драматичного твору в цілому. Водночас драматичний твір (як художнє ціле) не позбавлений і власне сценічних засобів вираження мовлення персонажів, покликаних справити естетичне враження на читача/глядача. Завдання перекладача зводиться до пошуку адекватних засобів відтворення стильових особливостей розмовного мовлення та збереження художніх засобів, притаманних авторові тексту оригіналу. Актуальність дослідження зумовлена потребою розроблення та удосконалення підходів, методів перекладу мови творів драматичних у цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зазначити, що на сучасному етапі ще не вироблено цілісної теорії перекладу саме драматичних творів. Водночас не можна не вказати на новітній доробок фахівців у галузі перекладу драматургії, адже останнім часом ця тема привертає увагу низки зарубіжних та українських науковців, зокрема суттєвий внесок зроблено такими дослідниками, як С. Аалтонен, С. Баснет, І. Левий, П. Ньюмарк, Н. Бідненко, В. Матюша, Т. Некряч.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає у визначенні теоретико-методичних засад

перекладу драматичного твору та репрезентованих у них особливостей розмовного мовлення, а також у здійсненні порівняльного аналізу перекладів, який ураховує жанрові й родові особливості драми. Досягнення зазначеної мети передбачає вирішення таких завдань: визначити значимість мовленнєвої характеристики для створення художнього образу; виявити і систематизувати мовні засоби створення характеристики героїв твору в оригіналі, зіставити їх із відповідними фрагментами перекладу; виявити адекватність мовленнєвої характеристики персонажів у перекладі та можливі розбіжності з відповідним оригіналом твору.

Виклад основного матеріалу. Велике значення для становлення літературної свідомості ХХ ст. мали твори американського письменника Т. Вайлдера. Свою літературну діяльність він розпочав як письменник-романіст, але згодом перейшов до новаторських експериментальних драм. Розкриття всієї глибини осягнення внутрішнього життя особистості Т. Вайлдер покладав саме на театр. Він звертається до театрального експериментування – дослідів зі сценічним часом і простором. Драматург робить спроби повернути театр до умовної мови гри, міфу, ритуалу, збалансовуючи при цьому реалістичність і алегоризм [26, с. 19]. Т. Вайлдер розглядає театр як найвеличнішу форму мистецтва, оскільки за його допомогою одна людина може поділитися з іншою своїми почуттями та відчуттями. Драматург намагався зацікавити глядачів глибинним підтекстом, зазначав, що будь-яка драма – це алегорія [25, с. 11].

Найвідомішим твором письменника є п'єса «Наше містечко» (“Our town”, 1938), яка принесла авторові другу Пулітцерівську премію. Перед написанням п'єси він висловив своє розчарування щодо якості американського театру. Основним завданням театру драматург визначав оновлення художньої манери американського театру: відмовившись від традицій сучасного реалізму, він прагне використовувати засоби, що руйнують театральну ілюзію [26]. Найбільш яскраво своєрідність «театру Вайлдера» проявляється у суміщенні часових відрізків, мінімумі сценічних декорацій та реквізиту, своєрідності використання простору, безпосередньою розмовою персонажів з аудиторією та використанням дійової особи коментатора.

Прем'єра п'єси відбулась у Театрі Маккалтера в Принстоні (штат Нью-Джерсі, січень, 1938 р.). Згодом вистава була поставлена і на Бродвеї (лютий, 1938 р.).

Побут американської провінції набуває у п'єсі форми алегорії, оскільки драматург указує на швидкоплинність життя окремої людини та водночас про незмінність та непорушність світоустрою, що втілюються в постійному чергуванні життя та смерті. П'єса є алегоричним зображенням мінливості й водночас незмінності світу. Гармонійне співіснування динаміки та незмінності підтверджує експериментальна форма п'єси: кожна з трьох дій (“Daily life”, “Love and Marriage”, “Death and Eternity”) відтворює той чи інший етап життя людини. Завдяки універсальності порушених проблем, чіткості та прозорості образів, використанню архетипних уявлень п'єса є нагадуванням про те, що важливо в житті людини, а також про те, що істину та красу можна знайти в щоденних рутинних турботах. Оповідач коментує вчинки персонажів, іноді навіть перевтілюється в певних героїв із метою вмовити їх зробити або не робити чогось. Драматург називає його “a stage manager”, який є “a structural element of the play and the most important actor who assists the audience in judging the action and evaluating relationships” [25, с. 14]. У передмові до п'єси Т. Вайлдер писав: “Our Town is not offered as a picture of life in a New Hampshire village; or as a speculation about the conditions of life after death. ... It is an attempt to find a value above all price for the smallest events in our daily life” [25, с. 14]. Слід зауважити, що на написання твору вплинули події з власного життя письменника: розлучення батьків, відсутність батьківської любові й турботи та навчання в інтернаті. Авторську концепцію незмінності люд-

ської природи та повторюваності історії втілюють персонажі драми.

У п'єсі через смерть головної героїні Емілі Вебб перед читачем постає мораль п'єси, оскільки вона мусила померти, щоб зрозуміти наскільки жалюгідно коротким є людське життя. Лише після своєї смерті вона зрозуміла, що “We don't have time to look at one another. I didn't realize. So all that was going on and we never noticed. Oh, earth, you're too wonderful for anybody to realize you” [23, с. 10]. Коли люди озираються на своє життя, то вони усвідомлюють ті помилки, які вони зробили, однак після смерті вже нічого не можна змінити чи виправити.

Фільм 1940 р., адаптований Харрі Чандлі, став відтворенням п'єси, за винятком двох значних змін: 1) використання пейзажів та 2) смерть головної героїні Емілі, що перетворилися на сон, із якого вона прокидається та згодом зможе змінити своє життя. До того ж сам Т. Вайлдер просить продюсера Сола Лессера внести корективи в кіноверсію: “Emily should live ... in a movie you see the people so close ‘to’ that a different relation is established. In the theatre, they are halfway abstractions in an allegory, in the movie they are very concrete ... It is disproportionately cruel that she die. Let her live” [20, с. 41]. Фільм був позитивно сприйнятий більшістю світових кінокритиків, які наголошували на тому, наскільки точно висвітлено важливі проблеми п'єси Т. Вайлдера.

Якщо вдатися до сценічної історії цієї п'єси, то можна зазначити, що майже кожна постановка п'єси була успішною. В історію Петербурзького театру вона тріумфально увійшла в 1979 році постановкою знаменитого польського режисера Ервіна Аксера на сцені Великого драматичного театру імені Горького за участю зоряного акторського ансамблю театру Г. О. Товстоногова (перекладач – Юні Родман).

У Харківському академічному російському драматичному театрі імені Пушкіна прем'єра вистави відбулась у грудні 2017 р. (перекладач – Юні Родман). Головний режисер – Ольга Турутя-Прасолова розповідає про звичайні, але дуже важливі речі, зокрема те, як варто цінувати кожен момент життя. Ці постановки зберігають цілісність гри та майже всі діалоги письменника. Ольга Турутя-Прасолова хотіла, щоб постановка викликала у глядачів такі ж відчуття, що з'являються під час перегляду старих знімків: «Якщо говорити про відчуття, які я хочу, щоб вона викликала. Це як подивитись на стару фотографію, де є багато близьких людей, і багатьох вже з них немає, і з

фотографії зникають обличчя з кожним роком. І ти про людину згадуєш не якісь великі події, а дрібнички, щось близьке тільки тобі...» [10].

Перший і поки що єдиний переклад п'єси українською мовою був здійснений у 2012 р. для адаптованої версії постановки, здійсненої Галиною Черняк. Телевізійна моновистава вийшла під назвою «Наше містечко». Усі персонажі втілені на сцені у вигляді «театру одного актора» – заслуженого артиста України, артиста Національної філармонії України Бориса Лободи (він також є автором перекладу). Це той випадок, коли глядач, проживши і з автором, і з виконавцем усю драматургію твору, продовжує його уже на своєму власному досвіді. Коли остання дія закінчилася, то замість бурхливих оплесків зазвучала тиша. Тиша, в якій кожен із присутніх аналізує найбільш тривожні хвилини свого життя. У цьому і є сила справжнього мистецтва [2].

Мовленнєва поведінка персонажів драматичного твору зумовлена соціальними ролями. Кожному персонажеві притаманний свій репертуар стратегій, що визначається метою комунікантів. Аналізуючи мовлення персонажів драми, необхідно враховувати такі функції мовленнєвої комунікації, як «обмін інформацією, самовираження й самоствердження мовця, здійснення впливу та переконання, встановлення й підтримка контакту» [7, с. 112].

Ефективність відтворення прагматичної функції в тексті перекладу залежить від багатьох чинників. Адже перекладач має взяти до уваги ретельний і цілеспрямований відбір тих чи інших мовленнєвих засобів, які допомагають авторіві досягти низки поставлених завдань, зокрема вплинути на читача / глядача, викликати в нього різні емоції, реакції тощо.

Письменник уживає розмовну й експресивну лексику в діалогах персонажів, в описі зовнішності та поведінки. За допомогою вживання такої лексики відбувається формування уяви про персонажів і умови життя. Тому в тексті перекладу важливо не втратити стилістичне навантаження та зберегти розмовний стиль мовлення персонажів. Так, для того, щоб урізноманітнити розмовний стиль окремого героя твору, Т. Вайлдер звертається до різних стилістичних засобів і прийомів із метою створення стилістичного ефекту, серед яких, наприклад, виділяємо порівняння:

Rebecca. Every day I go to school dressed like a sick turkey.

Mrs Gibbs. Now, Rebecca, you always look very nice [24, с. 14]. У

РЕБЕККА. Каждый день я хожу в школу, как чучело!

МИССИС ГИББС. Полно, Ребекка, у тебя всегда такой милый вид! [11, с. 5].

Географічна і культурна віддаленість мовних регіонів сприяють унікальності емотивно-образного осмислення тварин. Характер і змістова направленість емотивних асоціацій часто визначаються не властивостями тварини як такої, а її зануреністю в національний фольклорно-міфологічний і літературний контекст. У тлумачному словнику англійської мови сленгова лексема *turkey* може вживатися у значенні *a person of a little appeal, loser* [15]. Російська перекладачка Юні Родман інтерпретує цю лексичну одиницю як *чучело*, що у російській мові у переносному значенні характеризує людину, яка має неохайний та пришепелуватий вигляд [Ожегов словарь]. У цьому контексті такий варіант перекладу вдало передає емоційне забарвлення та значення лексичної одиниці, не зменшуючи ступеня експресивності живого мовлення героїні.

У нижченаведеному прикладі російська перекладачка Юні Родман відтворює словосполучення *gobbling like wolves* функціональним аналогом цільової мови *голодные волки*:

MRS. WEBB:

Children! Now I won't have it. Breakfast is just as good as any other meal and I won't have you gobbling like wolves [24, с. 15].

МИССИС УЭББ. Эмили, Волли! Я этого не допущу! Завтрак ничем не хуже обеда и ужина, я не хочу, чтобы вы в обед набрасывались на еду, как голодные волки [25, с. 5].

У тлумачному словнику англійської мови фразове дієслово *to gobble up* має значення *to eat something very quickly, especially in an impolite or greedy way* [18]. Порівняння з вовками є досить вдалим, оскільки вовки у свідомості обох культур викликають однакові асоціації: дуже жадібні та ненаситні тварини. Перекладач цілком зберігає стилістичний ефект вихідного тексту, викликаючи у реципієнта такі ж емоції й враження, як і в читача оригіналу.

Елементи розмовного мовлення беруть участь у моделюванні відносин між персонажами драми, завдяки чому художня комунікація набуває живого, природного характеру, яку перекладач має відтворити у цільовому тексті. Так, розмовне фразове дієслово *traipse around*, яке в англійській мові має значення *to walk about casually or needlessly*, у російському варіанті перекладу Юні Родман відтворено розмовним відповідником *лацуться* [19].

Т. Вайлдер звертає увагу на соціальну приналежність, освіту, рівень життя та внутрішній світ персонажа. Такий відповідник передає не лише формальну і семантичну інформацію, а й стилістичну маркованість вихідної розмовної одиниці.

У російському варіанті перекладу словосполучення *tickling feeling in throat*, яке в англійській мові має значення *an unpleasant feeling in your throat that makes you want to cough*, відтворено розмовним виразом *першит в горле*, що досить доречно [15]. Уживання такого відповідника зберігає прагматичний ефект вихідного тексту, створюючи аналогічний ступінь експресивності твору.

Ідіоматичність мовлення персонажів характеризує дійову особу, читачі / глядачі декодують інформацію щодо характеру, походження та багатьох інших чинників, що складають образ конкретного героя. Спосіб перекладу ідіом та фразеологізмів у репліках дійових осіб залежить не лише від вузького контексту, а й від загальної образності драматичного твору та функціонування окремих елементів п'єси. Так, російська перекладачка Юні Родман відтворює ідіоматичний вираз *beat (about/around) the bush* аналогічним відповідником у російській мові *закинуть удочку*. Російськомовний варіант перекладу передає не лише зміст, а й образність оригінальної ідіоми. В англійській мові ця ідіома має значення *to speak vaguely or euphemistically so as to avoid talking directly about an unpleasant or sensitive topic* [22]. Український перекладач Борис Лобода відтворює цю ідіому шляхом пошуку аналогічного відповідника та пропонує такий варіант перекладу, як *закинути вудочку*. В українській мові так говорять про людину, яка говорить натяками, маючи на увазі що-небудь [1]. На лексичному рівні перекладачам вдається віднайти еквівалент у мові перекладу, загалом створюючи аналогічний ступінь експресивності твору.

Проблема перекладу фразеологічних одиниць та ідіом є надзвичайно актуальною у драматичному творі, оскільки саме вони характеризують персонажів драми, дають емоційну та експресивну характеристику персонажа, вживаються як у мовленні персонажів, так і авторських ремарках. Завдання перекладача – передати не тільки зміст фразеологізму, а й настрій та стилістичне забарвлення. Наприклад, перекладаючи ідіому *leave/let well enough alone*, яка в англійській мові має значення *to stop changing something that is already good enough* [15], перекладачі використовують аналогічні за змістом ідіоми, які роблять переклад влучним. У російськомовному варі-

анті перекладу Юні Родман вжито приказку *от добра добра не ищут* [8], яке означає, що не має сенсу шукати кращого, вимагати від життя все більше, адже можна втратити й того, що вже маєш. В українськомовному варіанті перекладу ми простежуємо, що переклад було здійснено не з оригіналу, а з російськомовного варіанту, який було створено дещо раніше українськомовного. Український перекладач Борис Лобода пропонує такий варіант перекладу цієї приказки, як *від добра добра не шукають* [9]. Такий переклад є комунікативно рівноцінним тексту оригіналу. Автор оригіналу використовує ідіому для того, щоб надати експресивного забарвлення репліці головного персонажа, а перекладачі досить вдало зберігають його зміст та образність.

Проблемою під час перекладу є збереження та правильне передання емоційно-експресивного забарвлення та стилістичного відтінку. Наступний приклад ілюструє як застосовані відповідники в тексті перекладу впливають на розуміння цільовою аудиторією виду діяльності головного персонажа. Наприклад, перекладаючи словосполучення *the best baseball pitcher* як *лучший бейсболист*, російська перекладачка Юні Родман ігнорує авторський задум у презентації різновиду гравця у бейсболі. Український перекладач Борис Лобода вживає контекстуальний відповідник *найкращий подаючий*, який є незрозумілим для цільової аудиторії, оскільки вживання такої лексеми не ж властивим тексту перекладу. У тлумачному словнику англійської мови *pitcher* має значення *a player who pitches the ball in a baseball game* – найбільш відповідальна роль у команді [15]. Цей вид спорту дуже популярний у США. Про бейсбол в Україні знають переважно з американських фільмів середини 90-х років. Доречніше було б передати цю лексему реалією на кшталт *пітчер*, та ввести коментар у виносках для пояснення цього терміна з метою актуалізації культурної значущості цієї лексеми у свідомості іншомовного одержувача, оскільки у перекладі ця лексична одиниця не сприймається цільовою аудиторією настільки прагматично та адекватно, як це сприймає носій американської культури в оригіналі.

Завдяки багатому комунікативному і експресивному потенціалу розмовне мовлення відіграє важливу роль в прагматиці драматичного тексту. Труднощі відтворення прагматичної специфіки розмовного компоненту зумовлені комунікативними і прагматичними, а також семантичними, емоційно-експресивними відтінками значень розмовних одиниць драматичного тексту.

Висновки і пропозиції. Проаналізовані приклади дають можливість дійти висновку про те, що спосіб перекладу ідіом у репліках дійових осіб залежить не лише від вузького контексту, а від загальної образності твору та функціональною специфікою окремих елементів п'єси.

Актуальність подальших досліджень полягає у тому, що переклад може слугувати не лише основою зіставного лінгвістичного аналізу і важливим джерелом для культурологічних досліджень, а й методом аналізу лексичних одиниць вихідної мови, які визначають стиль автора і виформовують образи персонажів.

Список літератури:

1. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/s/vudochka>
2. Багірова А. «Наше містечко» Т. Уайлдлера і театр Бориса Лободи. URL: <http://imounr.org.ua/teatr-odnoho-aktora-zaproshuje/>
3. Бідненко Н. П. Драма в аспекті художнього перекладу (на матеріалі українських і російських перекладів п'єси Б.Шоу «Учень диявола»); автореф. дис. .... канд. філологічних. наук: 10.01.05. Київ, 2001. 13 с.
4. Вайлдер Т. Наше містечко [пер. Б. Лобода]. 2012. URL: https://www.youtube.com/watch?v=VAvXJWrUY_g
5. Матюша В. І. Асиметрія в українських перекладах сучасної англomовної драми: автореф. дис. ... канд. філологічних наук: 10.02.16. Київ, 2008. 21 с.
6. Некряч Т. Є. Асиметрія в українських перекладах сучасної англomовної драми: автореф. дис. ... канд. філологічних наук: 10.02.16. Київ, 2008. 17 с.
7. Нойберт А. Прагматические аспекты перевода. Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. Москва: Международные отношения, 1978. 232 с.
8. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка: 80000 слов и фразеологических выражений. Москва, 1997. 944 с.
9. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля. Київ, 2006. 716 с.
10. Уайлдер Т. Из интервью. Писатели США. Уайлдер Торнтон. Мартовские Иды. Теоюил Ворт. Москва: Худож. лит., 1981. 542 с.
11. Уайлдер Т. Наш городок [пер. Ю. Родман] Современные зарубежные пьесы. Москва, 1979.
12. Шліхар Т.О. Відтворення домінантних мовленнєвих актів в українських перекладах англomовної драми: автореф. дис. ... канд. філологічних наук: 10.02.16. Київ, 2009. 23 с.
13. Aaltonen S. Time-sharing on Stage: Drama Translation in theater and society. Philadelphia, Adelaide. 248 p.
14. Bassnett S. Translating for the Theatre: The Case Against Performability. TTR: Traduction, Terminologie, Redaction. 1991. №. IV.1. P. 99–111. DOI: 10.7202/037084ar
15. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org>
16. Collins Online Dictionary. URL: <http://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/drama> [Accessed 8 January, 2015]
17. Levy. J. The Art of Translation. John Benjamins Publishing. URL: <https://books.google.lt/books> [Accessed 5, April 2015]
18. Longman Dictionary of Contemporary English. URL: <https://www.ldoceonline.com/dictionary/gobble>
19. Merriam Webster Online Dictionary. URL: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/drama> [Accessed 8, January 2015]
20. Striner R. Supernatural Romance in Film: Tales of Love, Death and the Afterlife. McFarland and Company, Inc., 1950. P. 41–42.
21. The Elements of Drama. English Language Unit. URL: http://www.eluprogram.com/Elements_of_Drama.pdf [Accessed 25, April 2015]
22. The Free Dictionary. URL: <http://www.thefreedictionary.com/> [Accessed 23, May 2015]
23. Wilder Th. Collected Plays & Writings on Theater. Library of America, 2007. 800 p.
24. Wilder Th. Our Town: A Play in Three Acts. New York: Coward McCann, Inc., 1938. 128 p.
25. Wilder Th. Some thoughts on Playwriting. Princeton University Press, 1941.
26. Wilder Th. The Journal of Thornton Wilder, 1939-1961, ed. Donald Gallup. New Haven: Yale University Press, 1985.

**ВОССОЗДАНИЕ ЛЕКСИКО-СТИЛИСТИЧЕСКИХ ОСОБЕННОСТЕЙ ДРАМЫ
(НА МАТЕРИАЛЕ УКРАИНСКОГО И РУССКОГО ПЕРЕВодОВ ПЬЕСЫ
Т. ВАЙЛДЕРА “OUR TOWN”)**

В работе исследуются лексические и стилистические особенности перевода драмы. Внимание сосредоточено на особенностях разговорной речи, ее лексических и стилистических аспектах. Автор исследует лексико-семантические особенности реплик главных персонажей в плане достижения адекватности воспроизведения специфики речевой характеристики при переводе драматического произведения.

Ключевые слова: драма, диалог, перевод, разговорная речь, экспрессивная лексика.

**LEXICAL AND STYLISTIC FEATURES OF TRANSLATION DRAMA OF THORNTON WILDER
“OUR TOWN” AND ITS TRANSLATIONS INTO UKRAINIAN AND RUSSIAN**

The article deals with lexical and stylistic peculiarities of the dramatic text. Significant attention is paid to lexical and syntactical features of the colloquial speech. The translator should find not only equivalent syntactic structure taken in the source text, but also apply a pragmatic adaptation of the source text in order to achieve the pragmatic adequacy of the target text.

Key words: drama, dialogue, translation, colloquial speech, emotional lexical vocabulary.